

Fenyvesi Csaba¹

Büntetőjogi kihívások a világban – pápai felhívásként

Blaskó Béla professzor büntetőjogász. Így illendő ilyen témával köszönteni jeles ünnepén. Számomra a legjobbkor éli meg a 70. tavaszát, mert éppen beszámolhatok neki a vatikáni audienciám friss élményéről. Ferenc pápa ugyanis olasz nyelvű, széles horizontú beszédében morális irányítót mutatott fel a világ büntetőjogászáinak. Köztük az Ünneplettek és jelen sorok írójának, aki ezen gondolatok és tapasztalatok felidézésével, talán más büntető jogalkotóknak és jogalkalmazóknak sem haszontalan közvetítésével kíván a büntetőjog kutató tanárának tisztelegni szorgos, sokirányú, évtizedeket felölelő munkássága előtt.

Életem első pápája II. volt, éppen János Pál. 1991-ben azon kevesek – mások szerint sokak – közé tartozhattam, akik felügyelték a biztonságát Pécsen. Üvegkalitkás pápamobilján gördült végig az ünneplőkkel (és rendőrökkel, rendbiztosítókkal) telt mecsekajjai utcákon. Az Ifjúság útján pillanthattam meg. Közös teremben, testközelben nem találkoztunk. Később XVI. Benedek sem jött felém. Így aztán kellemes nyár eleji meglepetésként ért, hogy az egyik szakmai szervezet – amelynek magam is régóta tagja vagyok –, az AIDP (Association Internationale Droit Pénal – Nemzetközi Büntetőjogi Társaság) XX. világkongresszusa előzetes programjában felfedeztem a pápai audienciát. 2019. november 15-e, péntek, 11 óra. Már nyáron tudták előre a helyét, idejét. Az „örök város” szívében tartandó professzionális találkozó máris felértékelődött.

Az eső kopogtatta november 14-i csütörtökön a római LUISS egyetem jogi fakultásán (www.luiss.edu) okkersárga kapuoszlopok között lépkedtem pécsi jogász-közgazdász kollégáim társaságában, felfelé a hét domb egyikén. A Trevi-kútra emlékeztető pompázatos szökőkút ölelte a főépület előtti teret. Fölötte kétemeletes palota magasodott a dombtetőn. A konferencián részt vevők a mögötte lapuló modern blokkban vitáztak a jogi személyek, cégek büntető-

¹ Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék, egyetemi tanár.

jogi felelősségéről „Criminal Justice and Corporate Business” címmel. 40 ország 600 képviselője. Köztük voltak azért a pápa-kíváncsi kísérők is, nem csak a büntetőjogászok. November 15-én, pénteken beteljesült a vágyuk.

Rutinos olasz sofőrök vezetett buszokkal hatoltunk be a Szent Péter térre. Szemben velünk a Michelangelo tervezte kupola szúrta az eget. A világ egyes számú katolikus templomáé.

A Szent Péter-bazilika melletti árkádsornál biztonsági őrök ellenőrizték ruházatunkat, táskáinkat. Áthaladva a Bronzkapun számtalan meredek lépcsővel néztünk farkasszemet a világ legkisebb – 0,44 négyzetkilométeres, alig 1000 lakosú – államában. A folyosó belmagassága meghaladta a 10 métert, a márványoszlopokból áradt a Status Civitatis Vaticane (Stato della Città del Vaticano) semmihez sem hasonlítható patinája.

Az ódon falak mélyedéseinél – eső és hideg ellen hordott – fekete talárban őrök álltak. A lépcsőrengeteg tetején – újabb fordulattal jobbra – megint csak tömördek meredek lépcsőt kellett leküzdenünk, míg végre eljutottunk az Apostolok Palotája Regia termébe. Három ember magasságú, barnára pácolt, kétszárnyas ajtón léptünk be. A paradicsomba. Legalábbis úgy tűnt a fal és mennyezeti festményekből, a káprázatos márványburkolatokból, cizellált szobrokból. A földi létre az élénk sárga-kék-piros ruhás svájci gárdisták emlékeztettek. Dárda nem volt náluk. Övük bal oldalán csillámló aranykard himbálózott. Egyéb fegyver nem bukkant elő. A koromszínű öltönyös, fülükben csavart zsinórt hordó testőrök is jól rejtegették, ha egyáltalán volt náluk valami elhárító eszköz. Az öles termetű, tüskehajú csapattagok németül kommunikáltak apró rádiójukon. Hogy kivel, nem tudjuk.

Sokáig mély csend, izgatott várakozás honolt a Sala Regiában. 12-kor tisztán hallottuk a Szent Péter templom felzsongó harangjátékát. Ferenc pápa még nem jött be. 12.30-kor sem. 13 órakor jelezte az egyik padlizsánfrakkos, fodros fehér ingben feszítő, buzgón segédkező úr, hogy 5 perc múlva érkezik Jézus földi helytartója. S valóban. A masszív tölgyajtók bezárultak, a zsanérok karcosan nyikordultak egyet. Kívülről duruzsolás, szaporodó, kövön kopogtató léptek hallatszottak. Éppen a bal középső ajtónál ültem 600 várakozó társammal együtt.

Az első, egyetlen nyitva maradt ajtón, a derengő homályból libbent be a hófehér reverendájú és pileólust (Soli Deót) viselő szentatya, nyakában fénylő ezüst kereszttel. A katedrara állított, törtfehér bőrrel borított magas támlás trónon foglalt helyet. Fél órán keresztül hallgatta az olasz szervezők vezetője, Paola Severino jogásznő köszöntőjét. Arca fáradtnak tűnt, de kibírta a lendületes szónoklatot. Aztán következett Öszentsége. Szemüvegét komótosan feltette, és egy zizegő papírcsomót vett elő. Elnézést kért a késésért, majd rátért a tárgyra – egyre élénkebb olaszszággal.

Hogy mit mondott, annak – kollégáim és magam angol szövegből készítette – magyar fordítását (annak főbb pontjait) most ide idézem, mert úgy vélem, éles meglátásokat, markáns kéréseket, súlyos erkölcsi követelményeket közvetített (főleg) a büntető területeken dolgozóknak. Ám felfogásom szerint másoknak is, nem túlzok, az egész emberiségnek.

Az érdemi tartalmi mondanivaló visszaadására törekvő értelmezésünk alapján a *Szentatya beszéde* a következőket tartalmazta.

Szívélyesen köszöntöm Önöket, és az előző találkozóinkhoz hasonlóan köszönetet szeretnék mondani a társadalomnak nyújtott szolgálataikért és az igazságszolgáltatás fejlesztéséhez nyújtott hozzájárulásukért, az emberi méltóság és jogok tiszteletben tartásáért. Szeretnék megosztani néhány olyan gondolatot Önökkel, amelyek az egyházat is érintik az evangelizáció, az igazságosság és a béke szolgálata során.

A büntetőjog jelenlegi helyzetéről

A büntetőjog már évtizedek óta – elsősorban más tudományágak hozzájárulásával – különböző ismereteket tartalmaz a szankcionálási funkció gyakorlásával kapcsolatos problémákról. Néhányukra utaltam az előző ülésen.

Ezen episztemológiai nyitottság ellenére a büntetőjog nem volt képes megvédeni magát a fenyegetésektől, amelyek napjainkban a demokráciák és a jogállamiság felett tornyosulnak. Másrészt a büntetőjog gyakran elhanyagolja a valósággal kapcsolatos adatokat, és így feltételez egy pusztán spekulatív tudást.

Nézzük meg a jelenlegi helyzet két fontos szempontját!

A piac idealizálása (bálványozása)

A törékeny, kiszolgáltatott személy védtelennek találja magát a piac érdekeivel szemben, amelyek egyetlen szabállyá váltak. Manapság egyes gazdasági szektorok nagyobb hatalmat gyakorolnak, mint maguk az államok. A valóság még nyilvánvalóbb a spekulatív tőke globalizációja idején. A profit maximalizálásának elve, minden egyéb megfontolástól elkülönítve, a kizárás modelljéhez vezet. Ez hevesen sújtja azokat, akik a jelenlegi társadalmi és gazdasági terhek miatt szenvednek, miközben a jövő generációi viselik a környezeti költségeket.

A jogászoknak ma az az elsődleges kérdése, hogy mit tehetnek annak a jelenségnek a leküzdésére, amely veszélyezteti a demokratikus intézményeket és az emberiség fejlődését. Valójában minden büntetőjogász aktuális kihívása a büntető irracionális visszaszorítása, amely többek közt a börtönök zsúfolt-

ságában, a börtönbeli kínzásokban, az örök önkényességében és visszaéléseiben, a büntetés hatályának kiterjesztésében nyilvánul meg.

A büntetőjogi idealizmus kockázatai

Túl kell jutni a büntetőjog idealisztikus szemléletén, ugyanis a büntetés kiszabása nem igazolható morálisan a rendszabályokba vetett bizalom erősítésének képességével, sem azzal az elvárással, hogy minden személy kívánatos szerepet töltsön be a társadalomban, és úgy viselkedjen, ahogy azt tőle elvárják.

A büntetőjogot normatíváiban nem lehet elválasztani a valóság elemi adataitól, például azoktól, amelyek megmutatják a szankció valódi működését. A valóság minden gyengítése, amely messze nem technikai erény, hozzájárul a hatalom gyakorlásának elrejtéséhez.

A gazdasági bűncselekmények társadalmi kárt okoznak

A büntetőjog nem ad kellő védelmet korunk fenyegetéseivel szemben. Kevés figyelmet kapnak a legkomolyabb bűncselekmények, különösen a vállalatok makrobűncselekményei. Nem túlzok. Nagyra értékelem, hogy a kongresszus figyelembe vette ezt a kérdést.

A globális pénzügyi tőke nemcsak a vagyon, hanem az emberek és a környezet ellenében is súlyos bűncselekmények forrása. A szervezett bűnözés felelős többek közt az államok túlzott eladósodásáért és bolygónk természeti erőforrásainak megrongálódásáért. A büntetőjognak nem szabad segédkeznie ahhoz a magatartáshoz, amelyben az aszimmetrikus helyzetek kihasználásával az erőfölényt a kollektív jólét kárára használják fel. Ez a helyzet például abban az esetben, amikor az állampolgárok értékét spekuláció révén csökkentjük, anélkül hogy aggódnánk, hogy ez befolyásolja vagy rontja az egész nemzet gazdasági helyzetét. Ezek olyan bűncselekmények, amelyek súlyossága az emberiség elleni bűncselekményekhez fogható, amik éhezéshez, nyomorúsághoz, kényszervándorláshoz, halálos környezeti katasztrófákhoz és az őslakosok (nép)irtásához vezetnek.

A környezet védelme a büntetőjog által

Igaz, hogy a büntetőjogi válasz a bűncselekmény elkövetésekor keletkezik, és nem hozza helyre a károkat, nem akadályozza meg az ismétlődést és rit-

kán van visszatartó ereje. Az is igaz, hogy egyfajta büntethetőségi szelektivitás érvényesül, ami miatt a szankcionálási funkció általában a legsebezhetőbbeket érinti. Tisztában vagyok azzal is, hogy van egy fenyítő (punitív) áramlat, amely azt vallja, hogy a legváltozatosabb társadalmi problémákat a büntetőrendszeren keresztül kell megoldani.

Ehelyett az igazságosság elemi értelme azt követelné meg, hogy bizonyos magatartások, amelyekért a vállalatok általában felelősek, ne maradjanak büntetlenül. Különösen mindazok, amelyeket „ökocidnak” („ökögyilkosság-nak”) lehet nevezni. A levegő, a talaj, a víz erőforrásainak súlyos szennyezése, a növény- és állatvilág nagymértékű megsemmisítése – és minden olyan cselekvés, amely ökológiai katasztrófához vezethet vagy egy ökoszisztémát tönkretelhet. Be kell illeszteniünk – úgy gondoljuk – a katolikus egyház katekizmusába az ökológia (környezet) elleni bűnt, mert ez a kötelességünk. Ebben az értelemben a pánamazóniai régióban az atyák azt javasolták, hogy az „ökológiai bűnt” úgy kell definiálni, hogy az az Isten, a szomszéd, a közösség és a környezet elleni cselekedetnek vagy mulasztásnak minősül. A környezetszennyezés bűn a jövő nemzedékeivel szemben, amely a környezet harmóniájának megsemmisítésében, a kölcsönös függőség elvének megsértésében és a teremtmények közti szolidaritás hálózatának megszakításában mutatkozik meg.

Ahogy Ön a beszédében rámutatott, az „ökocidot” („ökögyilkosságot” vagy „ökobűnt”) úgy kell érteni, hogy egy adott terület ökoszisztémája elveszett, károsodott, megsemmisült, oly módon, hogy a lakosság általi felhasználásuk komoly veszélybe került. Ez az 5. bűncselekmény-kategória a béke ellen, amelyet a nemzetközi közösségnek ismernie kell.

Ezen alkalommal Önökön keresztül szeretném felhívni a terület összes vezetőjét és szereplőjét, hogy erőfeszítéseikkel járuljanak hozzá otthonunk megfelelő védelméhez.

A büntető hatalom bizonyos visszaéléseiről

Ezen rész befejezéseként szeretnék utalni néhány olyan problémára, amelyek az előző találkozásunk óta az elmúlt években még súlyosabbak lettek.

a) *Visszaélés az előzetes letartóztatással.* Aggódok az előzetes letartóztatás önkényes alkalmazása miatt. Sajnos a helyzet számos országban és régióban rosszabbodott, ahol az ítélet nélküli fogvatartottak száma már a börtön lakosságának 50%-át is meghaladja. Ez hozzájárul a börtönkörülmények romlásához és a rendőri, katonai erők ilyen célú alkalmazásához. Az előzetes letartóztatás alkalmazása speciális körülmények fennállása nélkül, illetve túlzott időtartamra, megsérti

az ártatlanság vélelmének elvét, miszerint a terhelt ártatlan, amíg a bűnösségét nem bizonyítják.

b) Az erőszak akaratlan ösztönzése. A legitim védelem reformjait több országban is végrehajtották, és – állítólag – igazolja a biztonsági, rendfenntartói, jogalkalmazói erők által elkövetett bűncselekményeket. Fontos, hogy a jogász közösség a tradicionális kritériumokat megvédje, azért hogy a büntető demagógia ne váljon az erőszak ösztönző részévé. Ez ugyanis elfogadhatatlan magatartás a jogállamiságban, és gyakran rasszista előítéllettel és a társadalmilag kirekesztett csoportok sérelmével jár.

c) A kirekesztés és a gyűlölet kultúrája. Az „egyszer használatosság” kultúrája, a jóléti társadalom egyéb pszichoszociális jelenségeivel kombinálva, olyan abnormális jeleket mutat, amelyek a gyűlölet kultúrájává fajulhatnak. Sajnos nem elszigetelt jelenségekről van szó. Természetesen szükséges lenne egy átfogó elemzés arról, hogyan kezelik a nehézségeket a fiatalok és a felnőttek. Nem véletlen tehát az, hogy újra megjelennek a jellemzően náci jelképek és magatartások. Bevallom Önöknek, hogy hallgatván egyes vezetőket, akik a rendért vagy éppen a kormányzásért felelősek, Hitler 1934-es, 1936-os beszédei jutnak eszembe. Most, 2019-ben. Olyan, jellemzően náci tevékenységek, mint a zsidók, cigányok, homoszexuálisok üldözése, amelyek a kirekesztés és gyűlölet kultúrájának lényegét képezik. Ez történt akkoriban és ma újra észlelhető. Ébernek kell lenni polgári és egyházi körökben egyaránt, hogy elkerülhessük e romlottság lehetséges veszélyét, amelyről feltételezzük, hogy nem szándékos.

d) Jogi hadviselés (lawfare). A média, az ellenfelek és az igazságügyi szervek időnként a politikai vezetőkkel szemben hamis vádakot emelnek. Ilyen módon próbálnak fellépni a nem kívánt kormányok és a korrupció ellen, valamint így próbálják érvényesíteni politikájukat, ami előnyös azoknak, akik autoriter hatalmat szeretnének.

Ugyanakkor kíváncsi lennék arra, hogy az adóparadicsomokat, amelyek mindenféle bűncselekmény elrejtésére szolgálnak, miért nem tekintik korrupciós bűncselekményeknek. Vagy ehhez hasonlóan a közpénzek szétosztásait, amelyek egyre jobban minimalizálódnak. Ezen mindenkinek érdemes elgondolkodnia.

Felhívás a felelősségvállalásra

Szeretném felhívni mindazok figyelmét, akik büntetőjogi szakértők és akiket különféle szerepekben felkérnek arra, hogy büntető jogalkalmazási feladatot végezzenek, hogy – tekintettel arra, hogy a büntetőjog alapvető célja a közösség védelme – ezen a területen minden feladatnak és szerepnek hatása van

a közösségre. Ugyanakkor ez komoly felelősséggel jár, bármilyen szinten is legyen a személy az igazságszolgáltatásban. A bírótól az állami végrehajtó szervek bármely képviselőjéig.

Akiket felkérnek ezen a területen egy feladat elvégzésére, annak folyamatosan tiszteletben kell tartania egyrészt a törvényeket és annak rendelkezéseit, valamint lelkiismeretesen kell elvégeznie a feladatot. Másrészt nem szabad elfelejtenie, hogy a törvény önmagában nem valósítja meg a büntető funkció céljait, azt az érintett személyekre alkalmazni is kell. A törvényeknek az esetekhez és személyekhez való hozzáigazítása elengedhetetlen és nagyon nehéz feladat. Annak érdekében, hogy a büntető igazságszolgáltatás ne váljon cinikus és személytelen mechanizmussá, szükségünk van kiegyensúlyozott és felkészült, de mindenké előtt szenvedélyes és igazságos emberekre, akik tisztában vannak kötelességükkel és az általuk viselt nagy felelősséggel. Így a törvény – mégpedig az összes törvény, nem csak a büntetőjogi – nem lesz öncélú. Az érintett személyek szolgálatában lesz, függetlenül attól, hogy terheltől vagy sértettől van szó. Ugyanakkor a büntetőjog képes az igazságszolgáltatás eszközeként hatékony védelmet adni a közöség alapvető jogainak őrzésére.

Természetesen a helyreállító büntető igazságszolgáltatás felé kell haladnunk. Minden bűncselekményben van egy sérült fél és van két sérült kapcsolat: a bűncselekményért felelős személy és az áldozat között, valamint az elkövető és a társadalom között. Hangsúlyozom, hogy aszimmetria van a büntetés és a bűncselekmény között, és az egyik gonosz tette nem lehet válasz egy másik gonosz tett.

A keresztényi gondolkodásban az igazságosság modellje tökéletes megtestesülést talál Jézus életében, aki – miután megvetették és erőszakosan bántak vele, ami végül a halálához vezetett – feltámadásakor a béke és megbocsátás üzenetét hozta magával. Ezeket az értékeket nehéz elérni, de szükségesek mindenki jó életéhez. Visszatérek Paola Severino professzor börtönökre vonatkozó szavaihoz: a börtönökben mindig szükség van egy „ablakra”, amely a reintegráció (jövőtávlat) felé tekint. El kell gondolkodnunk a börtönök kezelésének módjáról, és azon, hogy a büntetés képes-e megváltoztatni a bebörtönzött elkövetőt.

A társadalmakat megkérjük arra, hogy haladjanak egy olyan igazságos modell felé, ahol van mód a bűncselekmény által szétszakított kötelékek helyrehozatalára (a párbeszédre) és a keletkezett károk megtérítésére. Ez egy nagy kihívás, de nem lehetetlen. Olyan kihívás, amelyben mindnyájunknak ésszerűen, békésen és demokratikus módon kell kezelnünk a problémákat.

Kedves barátaim! Három dolgot szeretnék megköszönni: az egy óras várakozást, a hosszú beszéd meghallgatását és még egyszer a találkozót. Köszönöm! Biztosítom Önöket, hogy továbbra is azon leszek, hogy az emberek szolgálatában

állva az igazságosság szerint végezzem a munkám. Nem kétséges, hogy azoknak, akik megkeresztelkedtek és a keresztény hitvallás szerint élnek, ez a hely nagyon fontos. És még azoknak is, akik nem keresztények, Isten segítségére van szükségük minden ok és az igazságosság forrása miatt. Szívből áldalak meg titeket a Szűz Anya és a Szentlélek segítségével, és kérek titeket, hogy imádkozzatok értem. Köszönöm.

Szerzői zárógondolatok

A felolvasott szöveget és az áldást szabad beszéd követte. Óméltósága akkor volt a „legjobb formájában”. Aki látni és hallani is kívánja őt, nézze meg a *Vatican News* honlapján, ahová már aznap este felkerült az esemény. S ne csodálkozzunk ezen a gyorsaságon. A cseppet sem szegény, turisták lepte törpeállamban létezik vatikáni rádió, televízió, Angyalvár, újság (*L'Osservatore Romano*), bélyeg, posta (Post Vaticane), múzeum, könyvtár, kúria, titkos levéltár, alamizsnahivatal, csendőrség, börtön, heliport is.

Így aztán nagyon rövid időn belül megjelent a teljes pápai szöveg (videó) is olaszul, illetve angolul. Az alábbi webhelyeken megtekinthetők:

- www.youtube.com/watch?time_continue=648&v=z1FNx63no4s&feature=emb_logo
- www.vaticannews.va/en/pope/news/2019-11/pope-francis-penal-law-justice-environment.html

A Regia meseterem bordó üléses 30 sorából az elsőben ülő AIDP-főtisztviselők érintkezhetek, illetve kezet is foghattak Franciscus pápával – ha akartak, kezet is csókolhattak. A többieknek távolabbi búcsúintés jutott. És egy közös kép, középen a Jorge Mario Bergoglio néven született egyházi vezetővel. 83 évesen is rugalmasan foglalt helyet a két sorblokk között, és nézett a hivatásos fotós objektívébe.

A mementókép után ruganyosan kelt fel a *pontifex maximus* és két, gyertyaegyenes tartású bíborosa. Fekete öltönyös testőrök kíséretében ki-
lebbent a teremből a vatikáni kertek szélfúttá fái alá. Fehér palástja utolsó villanását mindannyian láttuk, és őrizzük emléinkben. Valószínűleg egész életünkben.

Egyébiránt a Szentatyával jellemzően háromféle alkalommal és módon lehet találkozni:

- Minden vasárnap és jelesebb ünnepnapon déli 12.00-kor a Szent Péter téren tartott Űrangyala-imádság (Angelus) alkalmával. A térre szabad a belépés (biztonsági átvilágítással), belépőjegyek nem szükségesek.

- A szerda délelőtti általános kihallgatáson, amit 10.00 órai kezdettel a Szent Péter téren vagy a VI. Pál-teremben tartanak. Belépőjegy igénylése kötelező, ám ingyenes.
- A pápai szertartásokon, amelyek időpontjáról a Szentszék honlapján lehet tájékozódni. A belépőjegy igénylése kötelező, de szintén ingyenes.

A belépőjegyek igénylésének módja: a pápai kihallgatásokra és szertartásokra a belépőjegyeket a Pápai Ház Prefektúrájánál (Prefettura della Casa Pontificia) lehet előzetesen igényelni levélben vagy faxon: Prefettura della Casa Pontificia, 00120 Città del Vaticano; Fax: +39 06 6988 5863.

Ha sikerül a találkozójuk, hasonló élményben lehet részük, mint a tollforgatóknak. Látható, hogy nem is kell ehhez feltétlenül büntetőjogásznak lenni – vagy végigülni egy világkonferenciát.